

Liedeke Plate bekleedt een van de zogenoemde Westerdijk-leerstoelen. Ze wil vooral onderzoeken hoe culturele en artistieke praktijken inclusief denken in de samenleving bevorderen dan wel belemmeren.

Wanneer houdt inclusiviteit op?

Interview met Liedeke Plate, hoogleraar Cultuur en Inclusiviteit

Op 10 februari 1917 hield Johanna Westerdijk als eerste vrouwelijke hoogleraar in Nederland haar oratie. Exact 100 jaar later maakte toenmalig minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW), Jet Bussemaker, tijdens de opening van het Westerdijkjaar bekend dat er 100 nieuwe vrouwelijke hoogleraren moesten komen. Het kabinet stelde 5 miljoen euro beschikbaar voor de benoeming van de nieuwe hoogleraren. Op 8 maart van dit jaar, Internationale Vrouwendag, maakte de huidige minister Ingrid van Engelshoven van OCW bekend dat de Nederlandse universiteiten in hun opdracht zijn geslaagd: de 100 nieuwe vrouwelijke hoogleraren zijn een feit. De eerste vijf jaar betaalt de overheid een tegemoetkoming in de salarismeerkosten van de leerstoel, daarna moeten de universiteiten de kosten zelf financieren.

Liedeke Plate

Aan de Radboud Universiteit Nijmegen bekleedt Liedeke Plate sinds 1 januari van dit jaar als hoogleraar Cultuur en Inclusiviteit een van die leerstoelen. Het onderzoek van Plate zal in het verlengde liggen van haar proefschrift, waarin ze hervertellingen door vrouwelijke auteurs van bekende romans of canonieke teksten vanuit een marginaal, vrouwelijk perspectief onderzocht. ‘Denk bijvoorbeeld aan het bekende boek van Robert Louis Stevenson, *Dr. Jekyll en Mr. Hyde*, maar dan vanuit het perspectief van het dienstmeisje. Of het Bijbelverhaal van Job, maar dan vanuit het perspectief van zijn vrouw’, licht Plate toe. ‘Als vrouwen zoiets doen is het om zich in een traditie in te schrijven. Om te worden geïncorporeerd.’ In haar nieuwe functie wil ze vooral onderzoeken hoe culturele en artistieke praktijken zoals herschrijvingen inclusief denken in de samenleving bevorderen dan wel belemmeren.

Representatie

Op het moment van het interview is Plate nog druk doende zich te oriënteren op de invulling van de leerstoel. Inclusiviteit moet daarbij breder gezien worden dan alleen gender. ‘Gender zelf is ook al meer dan het onderscheid man-vrouw’, aldus Plate. ‘Het concept is intersectioneel en bevat allerlei andere assen van verschil en ongelijkheid. Denk aan ras en etniciteit, religie, leeftijd, et cetera.’ Het onderzoek zal niet zozeer gaan over inclusiviteit binnen culturele instellingen, zoals of het personeel een afspiegeling is van de maatschappij, maar zich meer richten op representaties. ‘Het gaat om de interactie tussen kunst en cultuur en inclusiviteit. Wat doen representaties? Wat belemmeren of bevorderen ze?’

Allereerst moet het begrip inclusiviteit gedefinieerd worden, daar is Plate nu mee bezig. ‘Het probleem met het begrip inclusiviteit is dat je er nooit bent, het is meer een richting waar je naartoe wilt. Een andere manier om erover na te denken is uit te gaan van het tegenovergestelde: exclusiviteit. Dat heeft al snel betrekking op toegankelijkheid en dan kom je uit bij “erbij horen” of “meetellen”. Representatie betekent zowel afbeelding als vertegenwoordiging. Het gaat erom of je je ergens in herkent of je vertegenwoordigd voelt. Als representatie al plaatsvindt, kun je je weer afvragen: hoe dan? Is dat op een manier die recht doet aan de gerepresenteerde?’

Waar diversiteit volgens Plate meer van hokjes uitgaat, is het begrip inclusiviteit veelomvattend. Tegelijkertijd kom je uiteindelijk wel bij dezelfde kwesties terecht. Beide begrippen zijn onderdeel van dezelfde discussie. ‘Bij inclusiviteit kom je uit bij de vraag wie de vertegenwoordiging bepaalt. Wanneer is vertegenwoordiging bereikt? Wie heeft de definitiemacht om te bepalen of iedereen vertegenwoordigd is? Natuurlijk krijg je het nooit voor elkaar dat alles op hetzelfde moment voor iedereen even toegankelijk is. Iedereen heeft uiteindelijk wel interesse in een of andere vorm van kunst en cultuur, maar ieder heeft ook zijn eigen voorkeuren.’ In de praktijk word je er bovendien al snel op gewezen dat je te veel vraagt als je bijvoorbeeld naar een theater of concertzaal wilt, maar slecht ter been bent.

Wat werkt wel en wat niet?

Een aantal ideeën voor onderzoek heeft ze al wel. ‘Sommige zaken vallen gewoon ontzettend op. Zo is er binnen ballet een ondervertegenwoordiging van zwarte ballerina’s. En bij de Wiener Philharmoniker werd in 1997 pas de eerste vrouw als officieel orkestlid aangenomen en dan ook nog op een stereotiep instrument als harp. Dat onderscheid is bij de meeste orkesten inmiddels wel ondervangen, die zijn qua man-vrouwverhoudingen divers. De Wiener Philharmoniker loopt echter nog steeds achter. Waar komt dat vandaan?’ Een vergelijkbare situatie deed zich begin dit jaar voor bij de bekendmaking van het programma van het Koninklijk Concertgebouworkest voor het seizoen 2018-2019. Thea Derks, muziekjournalist, vroeg artistiek directeur Joel Fried of het klopte dat er voor het hele seizoen maar één vrouwelijke componist was ingepland. Fried schrok even, maar moest bevestigen dat de Finse Lotta Wennäkoski inderdaad de enige vrouw in het componisten-geselschap was (Derks 2018).

Een ander onderwerp in het verlengde van haar promotieonderzoek dat haar interessant lijkt te onderzoeken is het Dickensfestijn in Deventer. ‘Wat doen lezers daar met de teksten van Dickens? De stad is trots op het feit dat iedereen bij het festijn betrokken is. Maar wie is “iedereen”? Het festijn is ooit een initiatief van een groepje winkeliers geweest, maar hoe wordt het nu georganiseerd? Hoe wordt literatuur gebruikt om mensen te includeren en worden er ook mensen buitengesloten? Dat is het soort onderzoek waar ik in geïnteresseerd ben. Op het eerste gezicht is het festijn erg wit. Je kunt je dan afvragen wie er verantwoordelijk is voor de keuze

van de deelnemers. Word je gevraagd om mee te doen of kun je je aanmelden? Door dat soort vragen te stellen krijg je meer zicht op wat bevorderend en wat belemmerend werkt. Op wat wel werkt en wat niet.’

Soort zoekt soort

De Westerdijkleerstoelen onderscheiden zich van de meeste reguliere leerstoelen doordat de universitair hoofddocent die ernaar solliciteerde de leerstoel zelf in mocht vullen. Bij de meeste reguliere leerstoelen is het de organisatie, de universiteit die de invulling bepaalt. ‘Bij zo’n hoogleraarbenoeming zie je vaak ook al dat er ongemerkt vooroordelen meespelen. Het is bekend dat hetzelfde cv als minder wordt gewaardeerd als er de naam van een vrouw boven staat dan wanneer er de naam van een man staat. Marieke van den Brink, die hier bij de Radboud Universiteit de leerstoel Gender & Diversity bekleedt, heeft onderzoek naar hoogleraarbenoemingen gedaan en aangetoond dat bij benoemingen vaak het principe “soort zoekt soort” meespeelt. Als de benoemingscommissie uit louter mannen bestaat is de kans groot dat ze een man benoemt. Er is sprake van een impliciete bias. Dit speelt zeker ook in de culturele sector. Aan de andere kant kunnen kunst en cultuur juist een belangrijke rol spelen bij het bereiken van een inclusieve samenleving. Het feministische kunstenaarscollectief The Guerrilla Girls, in Nederland aanwezig ter gelegenheid van Internationale Vrouwendag, wijst al jaren op ongelijkheid in de kunstwereld met ludieke acties zoals hun beroemde “Do Women Have to be Naked to be in the Met. Museum?”-poster. Met hun acties creëren ze bewustzijn en zetten ze mensen aan het denken. Zoals ook herschrijvingen doen. Zo schreef de Frans-Algerijnse Kamel Daoud onlangs een antwoord op Camus’ *Vreemdeling* vanuit het perspectief van het broertje van de anonieme “Arabier” in het boek. Ik denk dat dit verhaal voor veel witte mensen de eerste keer is dat ze zich realiseerden dat Camus’ Arabier wel 26 keer genoemd wordt maar naamloos blijft.’ Maar de kunsten kunnen ook normbevestigend zijn. Als voorbeeld noemt Plate de rolverdeling in *The Passion*, die op Goede Vrijdag in de Bijlmermeer plaatsvond. ‘Of het bewust is of niet, weet ik niet, maar het valt op dat ervoor is gekozen om Jezus door een witte acteur en Judas

Kunst en cultuur kunnen een belangrijke rol spelen bij het bereiken van een inclusieve samenleving

door een zwarte acteur te laten spelen. Zeker in het huidige tijdsgewricht is dit opmerkelijk. De huidige cultuur wordt immers gekenmerkt door een sterke polarisatie, er is zelfs verzet tegen meer diversiteit', licht Plate toe.

Omslag is nodig

Zoals Plate al eerder aanhaalde, ben je bij inclusiviteit nooit klaar. 'Laatst las ik een artikel in *Trouw* over de Javaanse maina, een vogeltje in Singapore dat geluiden nadoet die het hoort. Dat zijn dus lelijke stadsgeluiden. En daarom is het vogeltje niet meer welkom in de stad en wordt het verguisd en vermoord. Maar als bewoner van de stad hoort hij er wel bij. Burgers krijgen burgerrechten, maar geldt dat dan niet ook voor vogels? Wanneer houdt inclusiviteit op? Nooit dus!' De inhoud van het begrip blijft continu in beweging, het gaat niet alleen om de relaties tussen de mensen, maar ook om de relatie tot de wereld. In deze zin is denken over inclusiviteit onderdeel van de radicale omwenteling die nu nodig is. De noodzakelijke verandering in onze relatie tot de wereld – de zogeheten energie- en eiwittransities – hangt samen met en is een integraal onderdeel van de noodzakelijke verandering in de relaties tussen de mensen die onomkeerbaar is geworden door de recente bewegingen zoals #MeToo en Black Lives Matter. Kijk maar naar de musea, waar bijvoorbeeld bij het Rijksmuseum en het Tropenmuseum momenteel veel aandacht is voor een inclusieve museale praktijk en er volop wordt nagedacht over het dekoloniseren van ons verleden. Ook aan de universiteiten is een omslag nodig om meer inclusiviteit te bereiken. Ik hoop dat ik met mijn leerstoel daaraan kan bijdragen.' •

Literatuur

Derks, Th. (2018) 'Seizoen 2018-19: Concertgebouw pakt vrouwenhandschoen op die Concertgebouworkest laat liggen'. Op: *Cultuurpers*, 27 februari. (www.cultureelpersbureau.nl/2018/02/seizoen-2018-19-concertgebouw-pakt-vrouwenhandschoen-op-concertgebouworkest-laait-liggen)

BOEKMAN

Ieder kwartaal een themanummer met interviews, artikelen, analyses en columns of reportages over de nieuwste ontwikkelingen in de kunst- en cultuursector

Met thema's als kunst en sport, de waarde van cultuur en stedelijke regio's en cultuur

Voor abonnementstarieven zie boekman.nl